VII
РЕЦЕНЗІЇ

Любов Фроляк

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОШУКИ ПОЛЬСЬКИХ ДІАЛЕКТОЛОГІВ У ГАЛУЗІ СЛОВОТВОРУ

Рецензія на: Sławomir Gala. Kwestionariusz do badań słowotwórstwa i słownictwa w gwarach pogranicza wielkoposko-małopolsko-mazowiecko-śląskiego. Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódźkiego, 2008. – 314 s.

Фроляк Л. Методологические поиски польских диалектологов в области словообразования

Рецензия на: Sławomir Gala. Kwestionariusz do badań słowotwórstwa i słownictwa w gwarach pogranicza wielkoposko-małopolsko-mazowiecko-śląskiego. Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódźkiego, 2008. – 314 s.

Frolyak L. Methodological research of Polish dialectologists in the field of derivation

Review of the publication: Sławomir Gala. Kwestionariusz do badań słowotwórstwa i słownictwa w gwarach pogranicza wielkoposko-małopolsko-mazowiecko-śląskiego. Łódź: Wyd -wo Uniwersytetu Łódźkiego, 2008. – 314 s.

Одним із актуальних завдань слов'янської діалектології є вивчення словотвірного рівня говорів слов'янських мов у різних аспектах. Праці над Загальнослов'янським лінгвістичним атласом, що виявили словотвірні форманти, які диференціюють слов'янський мовний континуум, активізували дослідження цього мовного рівня, однак масштаб охопленого цим атласом матеріалу не дозволяє робити висновки не тільки про закономірності словотвірної системи окремих говорів, але й дає слабке уявлення про диференційованість окремих діалектних мов. Не є винятком у цьому відношенні й польська мова, оскільки, за словами Славомира Ґалі, "w imponującym dorobku polskiej dialektologii stosunkowo niewele miejsca przeznaczono na słowotwórstwo" [Gala, c.5]. Саме тому діалектологи-славісти, зокрема представники польської діалектології, все більше уваги надають методології дослідження словотвору. Статті та монографічні дослідження польських діалектологів, зокрема Кароля Дейни, Романа Лясковського, Генрика Ґурновіча, Мечислава Карася, Анни Ковальської, Єжи Рейхана, Славомира Ґалі, Тадеуша Малця, Єжи Сєрочука, Міхала Саєвича та інших вчених показують динаміку методологічного пошуку підходу до збирання та опису матеріалу словотвору говірок слов'янських мов, які функціонують на території Польщі.

Вивчення діалектного словотвору стало одним із основних напрямків досліджень представників Лодзької діалектологічної школи, в основі методології якої лежать погляди на діалектну мову як систему видатного вченого-славіста Кароля Дейни і яку очолює Славомир Ґаля, працю якого представляємо в цьому огляді.

"Kwestionariusz do badań słowotwórstwa i słownictwa w gwarach pogranicza wielkoposko-małopolsko-mazowiecko-śląskiego" – це перша праця у галузі

діалектного словотвору, яка становить спеціальний питальник для вивчення словотвору на значній діалектній території Центральної Польщі – великопольсько-малопольсько-мазовецько-сілезькому пограниччі. Оскільки до цього часу матеріали збирали або до загальних атласів польської мови [2], або до атласів, які показували лінгвогеографію окремих регіонів Польщі (напр., 1, 3, 4), або до окремих монографічних досліджень, питальники, призначені для збирання матеріалу, частково охоплювали словотвір окремих частин мови, найчастіше – іменний. Такі матеріали не дозволяють повноцінно зіставити діалектні явища різних територій поширення польської мови. Автор питальника, отже, поставив перед собою завдання створити прототип питальника дослідження словотвору говірок Центральної Польщі, який давав би можливість зібрати порівнювальний матеріал окремих говорів, що міг би увійти до узагальнювальної праці.

До питальника входить 6619 питань, на які очікуються відповіді, що дадуть матеріал зі словотвору іменників, прикметників та дієслів, тобто охоплено, як зазначає автор питальника, "klasy wyrazów, których budowa słowotwórcza może wnieść wiele informacji o zróżnicowaniu gwarowym" [5, с. 6], з метою визначити, які риси словотвору виконують важливу роль у творенні говорів, тобто складають, за визначенням Славомира Ґалі, "діалектотвірний словотвір" słowotwórstwo gwarowe [там же, с. 5-6]. Найбільше питань (близько 3600) стосується іменникового словотвору, на другому місці за кількістю – дієслово (близько 1600), словотвір прикметників охоплює 1400 питань.

Специфікою питальника є його тематичний характер: усі питання згруповано за темами та підтемами: Світ рослин (Рослинність лісова; Рослинність польова і лугова; Рослинність водяна і болотяна), Світ тварин (Тварини лісові, польові, водяні і лугові; Птахи; Змії, плазуни і нижчі тварини; Комахи), Світ людини (Частини тіла; Народна гігієна, Народна медицина; Ступені спорідненості; Зовнішній вигляд та риси характеру; Суспільне життя і професії; Обряди і вірування; Метеорологія, небесні тіла, міри часу; Сад, город, квітник; Сільське господарство; Рибальство; Тваринництво; Бджільництво; Обробка рослинного волокна і вовни; Обробка дерева; Обробка глини; Транспорт і комунікація; Предмети побуту; Приготування їжі). І хоч ці назви не завжди точно відбивають зміст питань, уміщених у підрозділах (напр., у підрозділі "Ступені спорідненості" входять такі питання, як: 1119. Mówić niewyraźnie i byle co: *belbotać*), така систематизація надає питальнику мовно-етнографічного характеру, прив'язує його до особливостей культури й географії досліджуваного регіону. За допомогою тематичного впорядкуванням питальника, яке відбиває структуру світогляду діалектоносіїв, його автор, з одного боку, зберіг форму питальника, звичну для польських діалектологів, які виховані на лексичному питальнику Вітольда Дорошевського "Kwestionariusz do badań słownictwa ludowego"(1958) [6], а з іншого боку – надав питальникові системності й певної універсальності: за уміщеними тут питаннями можна збирати також лексичний та етнолінгвістичний матеріал.

Заслуговує на схвалення також те, що питання розташовано, в основному, в такому порядку, щоб відповідь на них відбивала специфіку системних відношень

мовних одиниць всередині кожного тематичного поля. Відповідаючи на запитання, носій говірки відтворюватиме, напр., видо-родові зв'язки, подаватиме загальні назви лексико-семантичних груп і назви їх елементів. Прикладом можуть бути такі питання: 283. O roślinach rosnących na łące; 284. Młoda trawa; 286. Ostra trawa; 287. Gęsta trawa; 288. Trawa polna і далі. Питальник також сприяє тому, що відповіді на питання можуть створювати лексико-мотиваційні та структурно-мотиваційні групи. Так, відповіді на питання 336. Młoda sarna: *sarenka, sarniczka*; 337. Młode sarny (nom.sg.neutr.): *sarniątko, sarnię*; 338. O należącym do sarny, jej właściwym: *sarni*; 339. Samiec sarny: *sarek, sarniak, sarnik*, – створять уявлення про лексико-мотиваційну групу з мотиваційною основою *sarna*; а відповіді на запитання 346. Samica łosia; 347. Samica dzika; 350. Samica wilka; 356. Samica lisa; 358. Samica niedźwiedzia, – дадуть уявлення про склад групи структурно мотивованих назв самиці дикого звіра. При цьому до питальника не входить запитання про назву сарни, як про немотивовану назву, тобто матеріал охоплює лише деривати.

Питання охоплюють також демінутивні, пейоративні, гіпокористичні та аугментативні утворення від певної назви, напр.: 402. Dem. od ptak: *ptaszek*; 404. Hipoc. od ptak; 405. Peior. od ptak та под.

Заслуговує на увагу також те, що структура питань має ономасіологічний та семасіологічний характер, за допомогою чого дослідник має на меті у відповіді на основне запитання одержати назву і її значення, а після цього – отримати назву, яка мотивує попередні й окреслює різновид відношень між ними, що веде до визначення форманту та його словотвірної функції [5, с. 7].

Після запитань подано приклади відповідей, які походять як з власних досліджень лодзьких діалектологів з атласів та монографічних праць, присвячених саме говіркам великопольсько-малопольсько-мазовецько-сілезького пограниччя, що надає питальникові доцільності і завдяки чому уникається представлення відповідей з іншого діалектного регіону, які могли б дезорієнтувати дослідника й інформанта або на які б не було одержано відповіді, оскільки назви такої реалії немає в говірці.

Цінним є також індекс прикладів відповідей, який уміщено після власне питальника. Тут приклади відповідей (із зазначенням сторінки, на якій приклад знаходиться) розподілено за частинами мови: іменники, прикметники, дієслова. Ця частина дає дослідникам уявлення про очікувану форму слова-відповіді, але й сама може слугувати довідковим матеріалом для вивчення говірок досліджуваного регіону. Відповіді на запитання, вибрані з атласів та описів говорів, що стикаються на великопольсько-малопольсько-мазовецько-сілезькому суміжжі, певною мірою відбивають пограничний характер регіону, його диференціацію, а також прогнозують диференційний характер окремих словотвірних явищ. Таким чином, питальник, з одного боку, зосереджує увагу дослідника на цих явищах, з іншого – забезпечує послідовність опису й можливість перевірити представлений у попередніх працях (паспортизований у питальнику) говірковий матеріал.

Важливо, що аналізований питальник повністю відбиває характер досліджуваної території, враховує не тільки його мовні, але й культурно-географічні

особливості, а також специфіку світосприйняття носіїв говорів, що їх вивчають. Питальник має логічну, прозору структуру, елементи якої відзначаються доцільністю й підпорядковані завданням семантико-словотвірного дослідження. Дуже важливим наслідком збирання матеріалу за питальниками прототипами буде порівнюваність матеріалу, яка уможливить створення узагальнювальної праці.

Отже, польська діалектологія поповнилася працею, яка носить методологічний і одночасно практичний характер. Питальник може також стати зразком для укладання питальників для вивчення лексики й словотвору інших діалектних масивів не тільки польської мови, але й польсько-українського пограниччя та українських діалектів.

Література

1. Atłas gwar mazowieckich / Halina Horodyńska-Gadkowska, Anna Kowalska, Alina Strzyżewska-Zaręba. – T. 1–10. – Wrocław, 1971–1992.

2. Atłas gwar polskich / Karol Dejna. – T. 1–4.

T. 1. – Małopolska / Karol Dejna. – Warszawa, 1988;

T. 2. – Mazowsze / Karol Dejna, Sławomir Gala, Alojzy Zdaniukiewicz, Feliks Czyżewski. – Warszawa, 2000;

T. 3. – Śląsk / Karol Dejna, Sławomir Gala. – Warszawa, 2001;

T. 4. – Wielkopolska, Kaszuby/ Karol Dejna. – Warszawa, 2002.

3. Atłas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich / Zdzisław Sztieber, Hanna Popowska-Taborska. – T. 1–15. – Wrocław, 1964–1978.

4. Atłas językowy Śląska /Alfred Zaręba. – T. 1–6. – Warszawa, 1969–1980.

5. Gala Sławomir. Kwestionariusz do badań słowotwórstwa i słownictwa w gwarach pogranicza wielkoposko-małopolsko-mazowiecko-śląskiego. – Łódź : Wyd-wo Uniwersytetu Łódźkiego, 2008. – 314 s.

6. Kwestionariusz do badań słownictwa ludowego / red. Witold Doroszewski. – Z. 1–4. – Wrocław, 1958.